

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ при банківському кредитуванні під час війни

Адаптація законодавства до умов війни

[Законом № 2120-IX від 15.03.2022](#) до розділу прикінцевих та перехідних положень ЦК були внесені пункти 18 та 19, якими визначаються особливості виконання грошових зобов'язань під час дії воєнного чи надзвичайного стану та у 30-денний строк після його припинення або скасування. Зокрема, пунктом 18 встановлено, що у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором про кредит (позику) з банком або іншим позикодавцем позичальник звільняється на період дії воєнного стану та ще на один місяць після війни від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а саме:

- від сплати суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

- від обов'язку сплати неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення і суми таких виплат підлягають списанню позикодавцем починаючи з 24.02.2022.

Окрім того, згідно пункту 1 статті 559 ЦК з припиненням зобов'язання припиняється також і порука, якою забезпечено таке зобов'язання (дія цієї статті на час воєнного стану не припиняється).

Тобто, 15.03.2022 чинне законодавство України у сфері грошових зобов'язань було змінено. Національний банк тим самим законом був зобов'язаний визначити особливості функціонування банківської системи України у разі введення воєнного стану, зокрема врахувавши щойно введені зміни до Цивільного кодексу України. Після 15.03.2022 НБУ мав внести зміни до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, затверджених постановою Правління НБУ № 23 від 25.02.2022 відповідно до змінених норм Цивільного кодексу та надати рекомендації банкам щодо їх реалізації. Цього зроблено не було.

НБУ проігнорував норми закону № 2120-IX від 15.03.2022 в частині визначення особливостей грошових зобов'язань з огляду на припинення дії статті 625 Цивільного кодексу України. Тобто НБУ наданих йому функцій не реалізував, зміни до цивільного законодавства проігнорував і тим самим порушив чинне законодавство України.

Верховенство права і наслідки зміни законодавства

Конституційні засади. Згідно статті 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Згідно статті 19 основного закону ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Банківське регулювання. Стаття 203 ЦК встановлює вимоги, дотримання яких є необхідним для чинності правочину. Зокрема зміст правочину не може суперечити ЦК, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Тобто, як тільки був опублікований закон № 2120-ІХ від 15.03.2022, який призупинив дію статті 625 ЦК, договори кредитування мали бути приведені у відповідність до законодавства. Це можна було зробити, наприклад, шляхом підписання додатку до кредитного договору.

На початку війни суспільство, і банки у тому числі, були розгублені та дезорієнтовані, зазнали втрати кваліфікованого персоналу і не виявилися здатними спокійно і професійно підійти до реагування на виклики. В цій ситуації НБУ мав би взяти відповідальність на себе і надати дороговкази та рекомендації щодо приведення договірних відносин у сфері кредитування до чинного законодавства України. На тлі надзвичайних обставин такі заходи потрібно було посилити зміцненням банківського нагляду і вдосконаленням його процедур. Цього зроблено не було. Таким чином НБУ створив умови для системного порушення чинного законодавства з боку комерційних банків.

Чинність правочину. Стаття 215 ЦК визначає, що правочин є недійсним (нікчемним), якщо його недійсність встановлена законом. Визнання такого правочину недійсним у суді не вимагається. Тобто положення кредитних договорів стосовно сплати боргу та штрафних санкцій, які з 15.03.2022 перестали відповідати нормам чинного законодавства, є нікчемними і доведення судом своєї нікчемності не потребують. Отже банки не мають права вимагати від позичальників сплату боргу та штрафних санкцій, а позичальники, в свою чергу, можуть ігнорувати запити банків щодо сплати боргу та штрафних санкцій, посиляючись на нікчемність відповідних положень кредитних договорів, які більше не відповідають чинному законодавству.

Окрім того, законом «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлюється, що правочин, стороною якого є суб'єкт господарювання з тимчасово окупованої території, є нікчемним. Тобто навіть у тому випадку, коли поручитель за кредитом виїхав за межі окупованої території, він не несе жодної відповідальності, оскільки кредитний договір був укладений на окупованій території і таким чином є нікчемним.

Судова влада

Судова практика щодо обслуговування кредитів підприємств-членів ГС «Аграрний союз України» та «Асоціації фермерів та приватних землевласників» під час воєнного стану показує, що при вирішенні спорів за кредитними договорами суди в масовому порядку виносять рішення на користь банків. При цьому у своїх рішеннях вони послуговуються нормами довоєнного законодавства і так само ігнорують адаптацію чинного законодавства України до умов воєнного стану. Винесення судами рішень, які не відповідають закону, носить системний характер, а Верховний суд, який згідно закону має забезпечувати сталість та єдність судової практики, до сих пір жодним чином не відреагував на зазначену ситуацію.

Така ситуація порушує норми статті 2 закону «Про судоустрій і статус суддів», які встановлюють, що суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права.

Державна служба

Стаття 4 закону [«Про державну службу»](#) встановлює принципи державної служби, а саме дотримання принципу верховенства права та законності, які полягають в обов'язку державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Стаття 8 встановлює основні обов'язки державного службовця, найпершим серед яких є дотримання Конституції та законів України, здійснення діяльності лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У разі виявлення державним службовцем під час службової діяльності або поза її межами фактів порушення вимог закону про державну службу з боку державних органів, їх посадових осіб він зобов'язаний звернутися до центрального органу виконавчої влади у сфері державної служби. При вступі до державної служби складається присяга, зміст якої визначений у стаття 36 цього закону. Мова там йде про дотримання Конституції та законів України. Пункт 5 статті 66 передбачає звільнення державного службовця з посади у разі порушення присяги.

У листі-відповіді НБУ №32-0007/34847 від 18.05.2023 на звернення ГС «Аграрний союз України» щодо врегулювання заборгованості за кредитами позичальників аграрного сектору зазначено, що норма, встановлена пунктом 18 закону № 2120-IX від 15.03.2022 про призупинення дії статті 625 ЦК та списання штрафних санкцій «призведе до перекладання всього тягаря збитків, спричинених збройною агресією росії проти України, виключно на банківську систему...». Тобто НБУ своїм офіційним листом, який склав посадовець Управління макропруденційної стратегії та досліджень Департаменту фінансової стабільності Національного банку України Василь Серета і підписала перший заступник Голови НБУ Катерина Рожкова, публічно заявив про відмову у дотриманні норм чинного законодавства України. Це є порушенням Конституції та законів України.